
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК: 330.[334.012.2+005.5]

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР УНІВЕРСУМНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Балуєк О.О., аспірантка

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Сьогоднішнє завдання: необхідно довести свою близькість до трагедії сучасності, а потім якнайскоріше долати її. Зрозуміло, подолання – найважче. Жоден творець не в силах відродити будівлю з руїн, якщо у нього немає позитивного ідеалу, якщо він не створив своєї шкали цінностей і власної школи істини, які подібні до оплоту майбутнього в сьогоднішні.
Блас де Отєро

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна дійсність різко змінила основу свого розвитку. Сучасне життя говорить про те, що прибуток більш не може існувати у якості головної цілі функціонування економічної системи. Прибуток повинен бути лише засобом, основою розвитку, а ціллю має стати людина, яка має вийти з кола споживацтва та почати реалізовувати себе, виходячи зі своєї духовно-моральної природи. При цьому дуже важливо спиратися на те, що цінністю українського народу був соціально-економічний розвиток, а не просто економічний, що його ментальність – це ментальність хазяїна, котрий піклується не про чистий прибуток, а про цілісний розвиток господарювання для себе, для своїх нащадків, про збереження умов для їх життя не як простого виживання, а з метою досягнення щастя як цінності - відчуття повноцінності та радощів життя.

Аналіз досліджень та публікацій. Різні аспекти людської діяльності досліджувалися практично усіма вітчизняними і закордонними вченими-економістами, тому що економіка, економічна діяльність є більш конкретною формою людської діяльності, котра у широкому сенсі співпадає з самим господарством. Економіка - це специфічна історична форма людської діяльності у межах економічної цивілізації. Разом з тим слід вказати, що серед усіх вчених-економістів є й такі, котрі намагалися досліджувати людську діяльність як цілісний соціально-економічний феномен. Це, насамперед, класики економічної теорії: У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Ф. Кене, Л.ф. Мізес, К. Маркс, Ф. Енгельс, Дж. Ст. Мілль, А. Маршалл, Й. Шумпетер, Р. Барр, М. Туган-Барановський, О. Чаянов, В. Ойкен, Ф. Хайек та інші. В сучасній науці серед тих дослідників, котрі аналізують господарську діяльність людини з точки зору її цілісності, слід назвати В. Броницьку, О. Бузгаліна, С. Вовканича, А. Гальчинського, В. Гейця, Г. Григоряна, А. Грималюка, М. Делягіна, В. Єльмеєва, Г.В. Задорожного, А. Колганова, Л. Лєскова, В. Мазура, Ю. Осіпова, О. Панаріна, В. Тарасевича, А. Чухна, Л. Яковенко та інших.

Об'єктом дослідження є господарство та господарська діяльність як фактор універсумного розвитку людства.

Предметом дослідження є сфера людської діяльності як процесу господарювання та її зміни у сучасних умовах.

Метою статті є пошук шляхів оптимального вирішення господарчих проблем, визначення змісту та шляхів господарчої діяльності на основі тих змін і тенденцій, що спостерігаються під впливом переходу людства до економіки знань і становлення глобального економічного господарства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зараз стан ошуканості та самообману є загальноприйнятим, модним та навіть народним! Тому нібито не зостається нічого іншого як визнати цей стан нормальним. В іншому випадку прийшлося б зіштовхнутися з суровою, неприглядною картиною реальності, котра зовсім не радує у відношенні соціальних перспектив та долі майбутніх поколінь. Поступово змінюються звичні поняття часу та простору, руху та спокою, необхідності та випадковості, достатності та надлишковості, змінюються базові цінності та сенс життя, співвідношення матеріального та духовного, реальності та вимислів. Останнім часом у соціумі спостерігається тенденція поширення таких почуттів, як розчарування, незадоволеність, розгубленість, страх, песимізм. Людина у сучасному світі – це особа, що загубилася в різних потоках комунікації, яка не має певної системи цінностей, уявлень про права, обов'язки та не несе відповідальності за свої вчинки. Мета збільшення прибутку як самоціль розвитку, жорстка конкуренція та нещадне поглинання природних ресурсів – це те, що ставить під загрозу майбутнє людства!

Екологічна криза пов'язана з економічною та духовною кризою, тому можна говорити в цілому про глобальну цивілізаційну кризу. Неможливість вирішення таких проблем локально, на місцевому рівні, змушують людину повернутися до цілісного, всесвітнього, універсального світогляду та світоустрію.

Проблема виходу сучасної економічної науки з глибокої кризи сьогодні співвідноситься з загальним фокусом процесу глобалізації – проблемою соціального та людського її виміру, у котрому концентруються усі виклики та ризики сучасного і майбутнього глобального суспільства [1, с. 3]. Тому вирішальним завданням стає розробка «спасительного людського господарства» [2].

Будучи частиною всесвіту, людство повинне дійти до усвідомлення себе як складової частини суспільства, яка також потерпає від руйнівної сили, створеної нею ж самою, якщо вона порушує закони природи, закони гармонійного існування людства. «Людство підійшло до тієї межі, коли все залежить від самої особистості, і тільки від неї. І тому суспільство повинно допомогти формуванню нової людини, яка б мала такі основні якості: бути Людиною, мати любов та повагу до всіх форм і проявів життя, що поєднується зі здатністю до критичного, реалістичного мислення та глибоко осмисленої практичної дії», – стверджує Е. Фромм [3]. Розроблені В.І. Вернадським ідеї ноосферної концепції сприяють формуванню особистості, яка усвідомлюючи себе частиною всесвіту, здатна нести відповідальність за вчинки перед суспільством і природою [4]. Формування свідомості особистості неможливе без розуміння своєї причетності до природи та соціуму як її складника, без прагнення до формування в собі особистісної відповідальності за ноосферу як середовище, і як продукт людської життєдіяльності, а також без усвідомлення себе як суб'єкта, що творить ноосферу, розумно використовує, береже і відтворює її [5]. Ідея гармонізації буття, яка ґрунтується на вищих цінностях добра, істини, краси і справедливості, маючи гуманістичну спрямованість, тісно пов'язана з усіма сторонами і відносинами життя та впливає на свідомість у сфері господарства. Враховуючи те, що господарська свідомість пов'язана з процесами творення, а не руйнування, вона поступово трансформується в напрямку усвідомлення вищих цінностей людства на основі з'єднання кожного окремого індивіда та Універсуму.

Але якщо не буде знайдено шляхів оптимального вирішення господарчих проблем як у регіонах, так і в планетарному плані, то неможливо буде визначити стратегію людської діяльності.

Історія людства свідчить, що джерелом його розвитку є діяльність людини, котра прагне до постійного вдосконалення умов свого проживання, а тому увесь час шукає нові шляхи задоволення цього прагнення. В ході історичного розвитку змінювалися засоби виробництва, виробничі відносини, а також і сама людина. Полем цих змін була не лише

природа як середовище, звідки людина брала необхідні ресурси та черпала ідеї, але й сама людська діяльність, завдяки якій змінювалася природа, а одночасно і людина, її світосприйняття та світогляд, форми і методи обробки природи, тобто технології [6]. Проблема господарства є не тільки економічні, технічні та технологічні проблеми, але також й філософські та культурологічні. Всі вони фокусуються в людині, її свідомості та душі. Світ, як і завжди, “обертається навколо людини”, і від людини, її духовності, філософського потенціалу врешті-решт залежить формування “розумного середовища” – ноосфери.

Сучасна фундаментальна зміна у науковому знанні зводиться до того, що головною новою парадигмою наукового пізнання стає парадигма людської діяльності, істотні риси якої, за словами С. Кримського, розглядаються як універсальні показники творчої здатності Універсуму. «Вже поява вчення про ноосферу, котре доводить, що сама природа з боку своїх внутрішніх закономірностей приходиться до необхідності конструктивної діяльності в рамках коеволюції людини і природного буття, свідчить про продуктивність діяльнісної парадигми. Зрозуміло, тут припускається не тотожність творчих сил природи і людини, а те, що сама аналогія з людською діяльністю евристична для моделювання усіх явищ фізичного та органічного життя» [7, с.178].

По-друге, людина та її цілісна діяльність лише частково досліджується наукою, але в цілому і у головному вона опинилася за межами наукового з нею спілкування: «людина і все, що пов'язане з нею, не тільки і не стільки об'єкт наукового дослідження, скільки об'єкт філософських осмислень, включаючи й релігійні» [8, с. 7]. Тому у сучасному пізнанні головне місце відводиться свідомості людини, завдяки якій формуються усі уявлення і характеристики, категорії та показники економіки. Тобто у економіці немає нічого, крім ідеального: ні вартість, ні ціни, ні навіть гроші не існують десь поза головами людей і людських свідомостей, вони усі належать ідеальному світу і самі є суть ідеальністю [8, с. 22].

По-третє, дві головні спроби пояснення вартості фізичними властивостями благ - затраченою працею (марксизм) чи існуючою в благах корисністю (маржиналізм) - так і залишилися науковими гіпотезами, вони «виявилися невдалими і зазнали довершено логічного краху, що, правда, не заважає прихильникам традиційної економічної науки продовжувати сповідати ці не відповідаючі реальності концепції» [8, с. 19].

Однак поки що не можна стверджувати, що у сучасній економічній науці створена науково обгрунтована концепція людської діяльності, котра відображає цілісність господарювання сучасної людини з точки зору смислу її життєдіяльності та зміни природного середовища у їх коеволюційному розвитку. Більше того, можна вказати, що економізм як пануюча зараз економічна теорія досить далекий навіть від постановки завдання аналізу цілісності людської діяльності. Більш того, він не може цього зробити в силу обмеженості свого предметного поля аналізу.

Втім така концепція потрібна з огляду на ряд причин. По-перше, людство вступило в такий період свого існування, коли подальший його розвиток у тому напрямку, який був характерний для ХХ століття, може привести до катастрофи, а тому його діяльність повинна надалі визначатися імперативом виживання, тобто не допущенням катастрофічних сценаріїв розвитку. Наука, в тому числі й економічна, повинна чітко обгрунтовувати заборони щодо тих проєктів, рішень і шляхів виробництва, котрі можуть нанести непоправиму шкоду людині та природі.

По-друге, виходячи з цього, сама наука через свій внутрішній розвиток входить в новий період вироблення знання - постнекласичного, коли головним об'єктом її досліджень стає людинорозмірний комплекс, де сам дослідник знаходиться всередині такого комплексу і його дії не можуть бути нейтральними і визначатися лише цілераціональністю. Актуальною стає цінніснараціональна діяльність, а це потребує зміни наукових орієнтирів як у самому дослідженні, так і у реальній людській діяльності.

По-третє, у сучасному світі панує невизначеність і значно зростають соціальні, екологічні, економічні, антропологічні та інші ризики. Для їх виявлення і успішного

запобігання потрібно цілісне знання життєдіяльності людини, котре тільки й може "вловлювати" ці ризики, оцінювати сферу їх дії та глибину, а також розробляти наукові сценарії запобігання їм.

Можна назвати й інші причини, але уже і цих основних досить, щоб зрозуміти, що цілісне осмислення людської діяльності у сучасному світі є надзвичайно актуальним завданням науки, перш за все економічної теорії, яка вивчає соціально-економічні відносини між людьми у сфері господарства [6].

На сьогоднішній день дослідження господарської діяльності є вельми актуальним. Від Платона і Аристотеля простежено історію філософського осмислення господарства. Дуже важливим є побачити єдине в багатоманітті, а багатоманіття в єдиному, і завдяки такому підходу сформулювати універсальні принципи позитивного функціонування господарства, коли людина стає співрозмірною буттю. Тому нам слід говорити про такі соціокультурні виміри концепції господарства: людина та її господарство, господарство та природа, господарство та культура, господарство та творчість, господарство та наука, господарство та етика, господарство та мистецтво, господарство як планетарне явище та космічний феномен. Деякі з них ми намагаємося осмислити в даній статті.

Перш за все, доцільним буде провести аналіз основного, вихідного поняття – поняття «господарство», зіставити його різні смисли, котрі вироблені у науковій літературі.

Як відомо, початковий смисл поняття "господарство" пов'язаний з організацією безпосередньої життєдіяльності людини, її боротьбою за виживання. У «Словнику російської мови» С.І. Ожегова господарство має визначення в контексті економічної діяльності, а саме: «спосіб виробництва, сукупність виробничих відносин того чи іншого громадського укладу». Синонімом господарства, згідно С.І. Ожегова, є економіка. Наводиться також ряд приватних визначень господарства - господарства як «роботи по дому, влаштування побуту, домашнього життя, сім'ї» [9, с. 707].

Початок філософського осмислення господарства пов'язують з іменами Платона, Аристотеля, Ксенофонта. Трактат «Домострой» Ксенофонта навчає господарській мудрості як умінню управляти світом речей за умови наслідування встановленому порядку відповідності речей своїм місцям. У стародавніх греків слово "ойкономія" мало два смисли: "дім" і "закон". Аристотель (роботи "Нікомахова етика", "Політія") "ойкономію" тлумачив як господарство в широкому, тобто філософському розумінні слова. Як релігійний борг розглядав діяльність кожної людини видатний філософ-теолог Середньовіччя Хома Аквінський, пропагандуючи при цьому активний підхід до земних дій. «Ойкономія», згідно затвердженій в російській думці кінця 15 в. філософії Іоана Дамаскіна, є розділом філософії. Як зазначає Т.В. Чумакова, Іоан Дамаскін розділив філософію на теоретичну та практичну, до практичної відносив етику, економіку (др.-рус. домостроительное) та політику. Таким чином, «домостроительное», займаючи середнє положення поміж етикою та політикою, по суті є філософією людського життя, котра зайнята пошуками духовних підстав повсякденності [10].

В Середні віки на Русі уставом господарчого повсякденного життя був «Домострой», котрий було складено, як вважають історики, московським священником Сільвестром.

Саме у Новий час відбувається предметне розмежування філософії та економічного знання, з'являється політична економія, що займається питаннями продуктивної і непродуктивної діяльності, природою та джерелами багатства. Для засновників політекономії А. Сміта і Д. Рікардо економіка стала синонімом хрематистики, оскільки створювалася як наука про суть і причини багатства [11]. Економічна сфера стала розглядатися як самодостатня і найбільш важлива з усіх інших сфер господарства.

У кінці XIX – першій половині XX століття виникає ідея розгляду світу через призму господарства. Однією з заслуг М. Вебера є дослідження процесу становлення і розвитку господарства в культурно-історичній діяльності людини. Спираючись на роботи великих істориків культури, соціологів (переважно німецьких дослідників), він в рамках економічної

історії ґрунтовно розробив один із її напрямів - господарську історію. Особливе місце у цьому відношенні в його дослідженнях належить роботі «Історія господарства».

Осмилюючи місце і роль господарської діяльності в житті людини, М. Вебер розглядає господарство як необхідну сферу культури. Пов'язуючи господарство з виробничо-економічною діяльністю, він, разом з тим, зазначає, що історія господарства повинна рахуватися як з елементами зовнішньоекономічного порядку - такими, як політична влада, соціальна структура, магичні та релігійні моменти, нарешті етика [12, с. 21]. М. Вебер вважав, що на господарство разом з економічною складовою діють психологічні, соціальні, ціннісні, інституціональні чинники. Звернемося до класичної роботи М. Вебера «Історія господарства». В розділі «Основні поняття» він пише: «Ми називаємо будь-яку діяльність господарчою, тому що вона спрямована на піклування про бажані корисні дії чи на можливість їх досягнення» [12].

Також слід відзначити праці М.І. Туган-Барановського, який дослідив різні рівні та форми організації господарства, займався проблемою особистого і безособового в господарстві, обґрунтував роль діяльнісного підходу М.О. Бердяєва, що поклав в основу вчення про господарство ідею онтологізації особи. М.І. Туган-Барановський вважав, що одним із найважливіших наукових принципів політекономії як науки про господарство є "економічний принцип": людина у своїй господарчій діяльності повинна намагатися отримати найбільшу вигоду з найменшою затратою сил. На його думку, практичні потреби та інтереси визначають організацію всього людського господарства, останнє ж є нічим іншим, як пристосуванням зовнішнього матеріального середовища до потреб людини. Друга половина ХХ ст. відзначена диференціацією та формуванням окремих специфічних напрямків філософського дослідження. Серед них філософія економіки, яка претендує на самостійність як галузь соціального знання з окресленим власним змістом, сутністю та функціями. У працях видатних представників філософської думки другої половини ХХ ст. - Д. Белла, М. Кастельса, Е. Тоффлера, В. Іноземцева представлені науково-теоретичний та соціально-практичний потенціали так званої постіндустріальної економіки або «економіки, заснованої на знанні» [13].

«Великий тлумачний словник української мови» зміст поняття «господарство» розкриває у традиційному смислі, у значенні виробничої, економічної діяльності. Але разом з тим автори словника у якості синоніму «господарство» дають поняття «господа», пов'язуючи його за змістом з поняттям «домашнє житло», «домівка» [14, с. 193]. Етично-ціннісний відтінок має приведені поняття «господарювати»: «старанно та дільно наводити порядок де-небудь; порядкувати». Саме цей аспект у розтлумаченні терміну «господарювати» та «господарство» можна прослідити у творчому доробку С.М. Булгакова.

Сам господарський процес слід розглядати як єдність двох начал – свободи та необхідності, які виключають одне одного, якщо розглядати їх окремо. Забезпечення матеріальних потреб задля життя є лише первісним та необхідним у феномені людського господарювання. Визнаючи ідеальні потреби, дослідники проблем філософії господарства С.М. Булгаков, Ю.М. Осіпов вказують на вищу потребу людини – потребу світотворення, творчої самореалізації. С.М. Булгаков зазначав, що саме в творчості, світоперетворенні має свій вираз свобода [11].

Усвідомлена здатність до праці є вираженням свободи як основи творчого процесу. Концепція предметної самореалізації людини за К. Марксом, є виявом людської діяльності як взаємовідношення суб'єкта та світу, що його оточує, в якому суб'єкт відтворює себе. Діяльність людини, що «спрямована на благо», дозволяє розвивати в собі здатності та таланти, сприяє відтворенню їх у виробленому предметі, який містить у собі міру досягнутого людиною матеріального та духовного процесу. Якщо господарство розглядати як творчу самореалізацію, то воно постає як явище духовного життя. Надання такого статусу сприяє зміні господарчого світогляду, формуванню нового бачення місця та ролі особистості у господарських взаємовідносинах, у ставленні до навколишнього середовища. Усвідомлення себе як частини природи, дбайливе ставлення до оточуючої природи є реальним виявом не

лише культури та гуманності, але й запорукою раціонального освоєння світу. Тому визначення ефективності господарської діяльності повинне здійснюватися не лише з точки зору мінімізації витрат при незмінній кількості та якості виготовленої продукції, але й з позиції дотримання принципів ноосферного господарювання – свободи та особистості.

Не можна не погодитись з думкою Ю.М. Осіпова: «Шлях філософського осмислення господарства є дуже тернистим. Господарство – складний природно-техніко-соціальний процес, феномен культури. Зрозуміти господарство – зрозуміти практично увесь світ, його явні та глибинні смисли, загальну еволюцію та масу конкретних тенденцій. Господарство – неймовірно складне явище, під стать самому життю, а тому філософія господарства дуже непростя» [15, с. 10].

Також Ю.М. Осіпов наголошує на тому, що господарство – «дуже важливе слово, а головне - об'ємне за змістом. Якщо трохи порозмислити, то в ньому можна почути далеко не одне лише виробництво і споживання благ, їх розподіл і оцінку, а дещо більш об'ємне та значиме, а саме, не більше і не менше як життя, що забезпечується і розбудовується людиною. Життя – це господарство, а господарство – життя» [16, с. 18].

С.М. Булгаков писав про те, що «боротьба життя з ворожими силами природи у цілях захисту, затвердження та розширення, в прагненні заволодіти ними, приручити їх, зробитися їх господарем і є те, що – в самому широкому та попередньому сенсі слова - може бути названо господарством». Або ж «господарство є боротьба людства зі стихійними силами природи в цілях захисту та розширення життя, підкорення та олюднення природи, перетворення її в потенційний людський організм» [17, с. 39]. Згідно з С.М. Булгаковим, якщо господарство є формою боротьби життя зі смертю та знаряддям життя, то можна сказати, «що господарство є функцією смерті, яке викликане необхідністю самозахисту життя. Воно в самому основному своєму мотиві є невільна діяльність, цей мотив – страх смерті, що є властивим усьому живому» [17, с. 41]. Головною ознакою, яка встановлює господарчу діяльність, за думкою С.М. Булгакова, є наявність зусилля, труда, котрі спрямовані до певної цілі. Таким чином «господарство є трудова діяльність. Праця, притому підневільна, відрізняє господарство» [17, с. 42]. Господарство у формі трудової діяльності виконує функцію духовно-практичної адаптації людини до світу, гармонізує суб'єктно-об'єктні відносини.

Таким чином, починаючись з рівня окремого індивіда, саме господарство не повинне ототожнюватися тільки з якою-небудь однією стороною життя і обмежуватися жорсткими рамками, оскільки, насправді, воно і простягає свої межі далеко за територію окремої країни або навіть групи країн.

Разом з тим історія людства довела, що гідне вирішення завдань розвитку людства можливе тільки на засадах співпраці, кооперації, партнерства, де відносини взаємодії, співпраці різних суб'єктів сповідують ціннісно-раціональні підходи до господарських явищ, коли враховуються більш глибинні цінності, де першочергового значення набувають процеси олюднення, ціннісної конкурентоспроможності та мотиви діяльності людини як цілісної істоти.

Звернемо увагу на те, що сам термін «ціннісно-раціональний», так би мовити, має в собі те, що об'єднує (цінність) і те, що робить свою протидію (раціональність). Раціональність робить з людини раціонального економічного індивіда, головною метою якого є постійне задоволення все більш зростаючих потреб, що проявляється у прагненні до постійного збільшення, перш за все матеріального, багатства. Відомий німецький соціолог М. Вебер, який глибоко досліджував проблему соціальних дій, розрізняв формальну і сутнісну раціональність. Він вважав, що формальна економічна раціональність визначається мірою технічно можливого для економіки і усвідомленого розрахунку. "Сутнісна раціональність, – стверджував він, характеризується механізмом, за допомогою якого забезпечення певної групи людей життєвими благами досягається економічно орієнтованою соціальною дією, що враховує у минулому, сьогодні або у майбутньому певні ціннісні постулати, незалежно від природи цих цінностей" [18, с. 85]. У ході подальших своїх міркувань він довів: "суто

формальна раціональність грошових розрахунків повинна розглядатися як другорядна або навіть як суперечна кінцевим цілям, що зумовлюються вищими цінностями" [18, с. 86].

Цінність виступає як благо для людини, тобто щось позитивне, важливе для його життєдіяльності, все те, що задовольняє захоплює і збагачує людину, творить його буття, наповнює людське життя всебічним змістом. Російський релігійний філософ Н.О. Лоський визначав цінність як щось всепроникливе, що визначає сенс і всього світу в цілому, і кожної особистості, і кожної події, і кожного вчинку. Також він звертав увагу на те, що «все життя рухається любов'ю до цінностей» [19]. Цінність - це щось переважне для людини, що спонукає його до активної діяльності і надає їй позитивний сенс, орієнтує людину в світі і націлює його на конкретні вчинки.

Вважається, що сам світ вже спочатку володіє такими властивостями ("ціннісна предметність", або "цінність в потенції"), які можуть мати позитивне значення для людини в його багатогранній життєдіяльності. Однак цінності не притаманні предметам і явищам самі по собі. Вони виявляються тільки в ході активної взаємодії людини з навколишнім світом, тобто в рамках духовно-практичної діяльності, в лоні суспільних відносин. Образно кажучи, цінність "народжується" в точці зустрічі людини і світу.

Російський філософ-просвітитель XVIII в. Н.І. Новиков вважав, що без людини вся природа мертва, весь порядок не що інше, як хаос, що в нас все з'єднується, нами відкривається у всьому премудрість, стрункість і перша точна краса.

Саме загальнолюдські цінності, орієнтовані на твердження «людського в людині», набуваючи загальнозначущих соціально-моральних смислів, ставали тією духовною силою, яка сприяла об'єднанню людей, знімала соціальну напругу, забезпечувала згоду в суспільстві.

Філософи-аксіологи обґрунтовують епоху, в якій ми живемо, як час «зміни» ціннісних орієнтацій людства. Судячи з усього, в особливий блок загальнолюдських цінностей слід виділити ті життєсенси сучасної культури, які йдуть на зміну світоглядним установкам і цінностям техногенної цивілізації, ті, якими відкидається «цільове» прагматичне ставлення до людини та її діяльності, до природи, суспільного життя - стверджується цінніснараціональна гуманістична свідомість. Це цінність життя на планеті, цінність людського життя, усвідомлення небезпечних наслідків техногенного розвитку, що ставлять людство на межу фізичного і духовного виживання. Це цінність людської індивідуальності, суб'єктивності особистості. Щоб в умовах соціуму, що стрімко розвивається, людина не «втратила себе», була здатна до самоідентифікації і самореалізації у всіх нових ситуаціях, вона повинна володіти якимось «особистісним стрижнем» - усвідомленням себе як індивідуальності, вільної та самостійної. Це нові ціннісні установки на взаємовідношення «людина - природа», на стратегію людської діяльності.

Все більш значущими для суспільної свідомості стають цінності миру між державами і народами, ідеї толерантності, соціальних компромісів. Отже, сам процес «зміни» ціннісних орієнтацій сучасного людства свідчить, що постіндустріальний розвиток, при всій його суперечливості, невизначеності, соціальної дискомфортності, «дефіциті духовності» і т.д., тим не менш, виявляє тенденцію гуманізації суспільства, надає людству можливість не тільки «виживання», але і вдосконалення його життя, що необхідно припускає зміну смисложиттєвих установок в суспільній свідомості і самосвідомості кожної людини.

Освітні системи зобов'язані відповісти на «виклики» такого плану, які, проявляючись в конкретиці сучасного світу, мають сутнісний універсальний - загальнолюдський характер. Тим більше, що зазначені вище ціннісні зміни - це сучасні смисли універсалій культури (космос, природа, людина, суспільство, діяльність). Даними універсаліями створюється «концептуально-світоглядний каркас» суб'єктивного світу людини. Нове смисложиттєве їх наповнення є особливо значимим для формування в освіті сучасної ціннісно-світоглядної позиції його суб'єктів.

Названі вище зміни пов'язані також із сучасними смислами таких «основних цінностей», як соціально-політичні, які визначають життєдіяльність «сукупних суб'єктів»: людства в цілому, нації (стану, класу, покоління, політичної партії і т.д.), невеликих

контактних груп (сім'я, науковий колектив, молодіжне об'єднання), як моральні цінності конкретної людини (індивіда, особистості). Отже, орієнтація на сучасні смисли соціально-політичних і моральних цінностей у формуванні змісту освіти - необхідна умова індивідуального розвитку суб'єкта як соціально-активної, морально відповідальної особистості.

Висновки. На сучасному етапі розвитку необхідне нове осмислення розуміння сенсу господарства, взаємин людини та природи, можливостей розвитку науково-технічного прогресу та його впливу на навколишнє середовище, особливої ролі етичних заборон та екологічних імперативів.

На сьогоднішньому етапі необхідно зрозуміти суть господарства та основні напрями розвитку людства для того, щоб дії людини, котра повинна продовжити творіння світу, не призвели до катастрофи. Перш за все, треба пам'ятати, що людина є природною складовою біосфери, що виникнувши в результаті її еволюції, на неї, як і на всі живі види, поширюються закони розвитку біосфери.

Стабільний розвиток господарства неможливий без його гуманізації, без становлення ноосферної свідомості, дотримання морально-етичних норм, важливе значення у формуванні яких має освіта. Гуманістичний світогляд, що ґрунтується на особистісному ставленні до світу та діалогічному мисленні, сприяє формуванню глобального мислення та загальнолюдської свідомості, дозволяючи долати обмеженість людської свідомості, сприяє створенню відчуття належності до спільноти, причетності до Універсуму, є основою вільного вибору. Освіта як засіб передачі знань, досвіду та культури наступним поколінням здатна забезпечити формування гармонійної людини, яка зможе в умовах глобальної кризи взаємодіяти з іншими, природою і, врешті-решт, для виживання людства в сучасних умовах [13].

Література:

1. Задорожний Г.В. Хозяйство как «поле» реализации духовно-нравственной константы антропного принципа / Г.В. Задорожний // Вісник ХНУ. Економічна серія. – 2011. - № 921. - С. 3-12.
2. Задорожний Г.В. Иначе возможное как со-творчество человечности (размышления о главном в связи с кризисом экономической науки): [сб. науч. докл., 2009-2011 гг.] / Г.В. Задорожний - Полтава: Скайтек, 2011. – 258 с.
3. Фромм Э. Иметь или быть/ Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 314 с.
4. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере / В.И. Вернадский // Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1991. – С. 503-512
5. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов / А.В. Мудрик. – М.: Академия, 2003. – 200 с.
6. Задорожний Г.В. Людська діяльність: зміст і трансформація структури у сучасному господарському розвитку: [монографія] / Г.В. Задорожний, І.В. Колупаєва. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2009. – 158 с.
7. Крымский С. Экспликация философских смыслов / С. Крымский – М.: Идея-Пресс, 2006. – 344 с.
8. Осипов Ю.М. Философия хозяйства. В двух книгах / Ю.М. Осипов. - М.: Юристъ, 2001. - 624 с.
9. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Рус. Яз., 1988. – 750 с.
10. Чумакова Т.В. В человеческом жителстве мнози образы зрятся. Образ человека в культуре Древней Руси / Т.В. Чумакова. – СПб., 2001. – 239 с.
11. Тутов Л.А. Философия хозяйства: предмет и методы исследования: Дис. д-ра филос. наук: 09.00.01 / Л.А. Тутов. – Иваново, 2005. - 324 с.
12. Вебер М. История хозяйства. Город / М. Вебер. – М.: Кучково поле, 2001. – 576 с.
13. Майстренко С.В. Філософія господарства у системі взаємовідносин «Природа – людина – мораль» / С.В. Майстренко // Фінансовий простір. – 2011. - № 2 (2). – С. 138-143.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
15. Осипов Ю.М. Опыт философии хозяйства. Хозяйство как феномен культуры и самоорганизующаяся система / Ю.М. Осипов. – М.: Изд-во Московского университета, 1990. – 382 с.
16. Осипов Ю.М. Почему философия хозяйства? / Ю.М. Осипов // Философия хозяйства. – 2001. - № 1. - С. 17-24.
17. Булгаков С.Н. Философия хозяйства/ С.Н. Булгаков. – М.: Наука, 1990. – 412 с.
18. Weber M. Economy and Society [Vols. 1-2]. - N-Y., 1968. – 212 p.
19. Лосский Н.О. Боже, і світове зло / Н.О. Лосский. — М., 2002. – 340 с.

У статті проведено аналіз основного, вихідного поняття – поняття «господарство», зіставлено його різні смисли, які вироблені у науковій літературі. Розглянуто питання щодо гідного вирішення завдань розвитку людства, котре можливе тільки на засадах співпраці, кооперації, партнерства, де відносини взаємодії, співпраці різних суб'єктів сповідують ціннісно-раціональні підходи до господарських явищ, коли враховуються більш глибокі цінності, де першочергового значення набувають процеси олюднення, ціннісна конкурентоспроможність та мотиви діяльності людини, як цілісної істоти.

Ключові слова: господарство, співпраця, кооперація, партнерство, цінності, людина, людяність, природа.

ХОЗЯЙСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР УНИВЕРСУМНОГО РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

Балюк Е.А., аспирантка

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

В статье проведен анализ основного, исходного понятия – «хозяйство», сопоставлены его различные смыслы, которые существуют в научной литературе. Рассмотрены вопросы о достойном решении задач развития человечества, которое возможно только на основах сотрудничества, кооперации, партнерства, где отношения взаимодействия, сотрудничества различных субъектов исповедуют ценностно-рациональные подходы к хозяйственным явлениям, когда учитываются более глубокие ценности. Первоочередное значение приобретают процессы очеловечивания, ценностная конкурентоспособность и мотивы деятельности человека как целостного существа.

Ключевые слова: хозяйство, сотрудничество, кооперация, партнерство, ценности, человек, человечность, природа.

ECONOMIC ACTIVITY AS A FACTOR IN HUMAN DEVELOPMENT

Baliuk H., graduate student

V.N. Karazin Kharkov National University

The paper analyzes the main coming concept – the concept of “economy”, compares the various meanings, which have been studied in the literature. The questions of decent solving problems of human development are considered. Such a development is possible only through collaboration, partnership, where the relationship of interaction, cooperation between different subjects profess in key of value – rational approach to economic phenomena. The process of humanization, value competitiveness and motives of the person as a holistic being have the highest priority in this case.

Key words: economy, cooperation, partnership, valuables, human, humaneness, nature.

Надійшла до редколегії 27.02.2013 р.

Науковий керівник: Задорожний Г.В., д. е. н., проф.

© Балюк О.О., 2013 р.